

OKULÖNCESİ EĞİTİM PROGRAMI HANGİ YETERLİKLERİ KAZANDIRMALIDIR?

Nuray Senemoğlu*

ABSTRACT: The aim of this paper is to explain competencies and skills which should be developed by preschool curriculum. These competencies and skills relate to self-awareness, social skills- cultural awareness, communication skills which include language, music, movement, drama, art, perceptual-motor skills, analytical thinking, problem-solving skills, creative and aesthetic awareness.

KEY WORDS: Preschool curriculum, Development, Skill, Competency.

ÖZET: Bu makalede, okulöncesi eğitim programının çocuklara hangi yeterlikleri kazandırması gerektiği tartışılmaktadır. Bir okulöncesi eğitim programıyla kazandırılacak yaşantılar çocuğun kendini tüm özellikleriyle tanımasını ve kabul etmesini çocuğun başkalarıyla dostluk kurmasını, işbirliği yapmasını, bir başka deyişle sosyalleşmesini; kendi kültürünün ve diğer kültürlerin özelliklerinin farkında olmasını; dil müzik hareket, dans, resim yoluyla etkili iletişim kurmasını sağlayabilmeli; devimsel becerileri, çok yönlü düşünme ve problem çözme becerilerini; estetik ve yaratıcılık becerilerini geliştirebilmelidir.

ANAHTAR SÖZCÜKLER: Okulöncesi eğitim programı, Geliştirme, Beceri, Yeterlik.

1. Giriş

Okulöncesi eğitim, çevresini merak eden, öğrenmeye ve düşünmeye güdülenmiş çocuğun bu özelliklerini yönetme, teşvik etme ve geliştirme gibi çok önemli bir görevi üstlenmiştir. İlk okulöncesi eğitimciler (Montessori, Frobel, Pestalozzi, McMillan, Isaacs), çocuklara sonraki okul ve yaşamlarında gerekli olacak becerileri kazanmalarını sağlayabilecek zengin ve çeşitli çevreler düzenlemenin ve çocukları özgür bırakmanın okulöncesi eğitimin yukarıdaki zor görevi yerine getirmesinde yeterli olacağına inanıyorlardı. Acaba tek başına zengin ve değişik uyurucular çocuğun tüm kapasitesini geliştirmesine yardımcı olabilir mi? Zorunlu okul yıllarına başlamadan önce hazırlanacak eğitimin programları yoluyla bazı yeterlikler kazandırılmalı mıdır?

1960'larda ve 1970'lerin başında Amerika Birleşik Devletleri'nde yapılandırılmış okulöncesi eğitim programlarının, dezavantajlı çocuklarda olumlu etki yapmadığı so-

nucuna varılmıştır. Ancak Lazar (1978)'in orijinal çalışmayı yeniden değerlendirme çalışması, Weikart (1978)'in uzunlamasına araştırmalara ilişkin raporları ve Dye (1984)'in araştırması programların ilerlemeyi teşvik ettiği ve okulöncesi eğitimin etkilerinin kalıcı olduğu yönünde birleşmiştir.[1]

Vygotsky de çocuğun kendi kendine çevresiyle etkileşerek geliştirebileceği bilişsel kapasitesinin dışında, çevresindeki yetişkinlerle ve diğer çocuklarla etkileşerek geliştirebileceği bir "gelişmeye açık alan" olduğunu ileri sürmektedir.[2] Bu durumda, çocuğun gelişimine yardım etmek isteyen yetişkin onun iki özelliğini belirlemek zorundadır. Birincisi, çocuğun, her hangi bir yetişkin yardımı olmaksızın problem çözme kapasitesini, gerçek gelişim düzeyini belirlemek; ikincisi, yetişkinin rehberliğinde ne yapabildiğini belirlemektir. Eldeki araştırma sonuçları, bir yetişkin ya da başka çocuklarla sistemli olarak çalışan çocuğun bilişsel gelişiminin ve diğer özelliklerinin zenginleştiğini, beslendiğini ve kapasitesinin en üst düzeye çıktığını göstermektedir. Bu nedenle çocuğun bilişsel gelişiminde kilit nokta olan, öğretmen okulda çocuklarla birlikte çalışmalı, çocukları gereğinden çok fazla bağımsız bırakmamalıdır. Çocukları aşırı derecede bağımsız bırakma eğilimi, çocukların bilişsel gelişimini yavaşlatmaktadır. Çocuğun tam olarak gelişimini sağlayabilmek için, sistemli olarak daha karmaşık becerileri kazanmasına yol göstermelidir. Bunu da ancak bu alanda yetkin bir yetişkin yapabilir. Uzman kişinin hazırlayacağı eğitim programı çocuk için bilişsel bir turmanma sağlayacağı gibi psikososyal, fiziksel ve devimsel gelişimlerini de hızlandırabilir. Sosyal etkileşimler bireysel bilgiyi doğurmakta, geliştirmekte ve sonuç olarak, bu gelişme, toplum içinde başarılı fonksiyonel yetişkinlerin oluşumunu sağlamaktadır.[3]

Yukarıdaki nedenlerle okulöncesi dönemde, zorunlu okul çağının temellerini teşkil eden becerileri ve yeterlikleri geliştirebilecek esnek, çocuk merkezli bir eğitim programına ihtiyaç bulunmaktadır. Eğitim programları arasında geniş farklılıklar olmakla birlikte, ortak olarak gözlenen özellikleri şöyle sıralanabilir.

* Doç. Dr. Nuray Senemoğlu Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Bölümü Eğitim Programları ve Öğretim Anabilim Dalı Öğretim Üyesi

- a. Belirli hedefleri gerçekleştirmelidir.
- b. Çocukların bireysel ihtiyaçlarına uygun olmalıdır.
- c. Çocuğun yönlendirdiği etkinliklerle, öğretmenin, yönlendirdiği etkinlikler arasında bir denge olmalıdır.
- d. İnsan ilişkilerine dayalı bir atmosferin gelişimini sağlamalıdır.
- e. Okulöncesi eğitim kurumunun eğlenceli, zevk alınan bir yer olmasını sağlamalıdır.
- f. Ana-babaları, çocukların eğitimine katmalıdır.
- g. Ürünleri değerlendirmelidir.

Bir okulöncesi eğitim programı çocuklarda birçok beceri ve yeterliği geliştirecek nitelikte olmalıdır. Bu yeterlikler genellikle şu alanlarla ilişkilidir.

1. Kendisinin farkında olma
2. Sosyal beceriler
3. Kültürünün ve diğer kültürlerin farkında olma.
4. İletişim becerileri
5. Algısal-devimsel beceriler
6. Analitik düşünme ve problem çözme becerileri
7. Yaratıcılık ve estetik beceriler.[4]

Yukarıdaki alanlarda beceriler kazandırabilmek için çocukların ihtiyaçlarına uygun olarak düzenlenecek, genellikle oyun yoluyla öğretimi vurgulayan, öğretme-öğrenme ortamlarına ihtiyaç bulunmaktadır. Öğretmenin bu durumdaki rolü ise çocuğun istedik davranışları kazanmasını, kolaylaştırma ya da mümkün kılmadır. Eğitim programını uygulama, sadece uygun öğrenme çevresinin düzenlenmesini değil, aynı zamanda her çocuğun, uygun öğrenme yaşantılarını kazanıp kazanmadığını belirleyen ölçme ve değerlendirme etkinliklerini de kapsamalıdır.

Zorunlu eğitimden önce çocukta, gelişimine yardım edilmesi ya da hızlandırılması gereken beceri ya da yeterlikler aşağıda sırasıyla açıklanmıştır.

2. Kendisinin Farkında Olma Özelliğinin Gelişimi

En önemli yeterlik alanlarından birisi, çocuğun kendi kişiliğinin farkında olmasıdır. Çocuk, kendisi hakkında ne hissettiğini, çevresindeki dünyayla baş edebilmek için hangi becerilere sahip olması gerektiğini okulöncesi eğitim yıllarında öğrenecektir. Kendisi ve yetenekleri hakkında olumlu duygular geliştiren çocukların, yetersizlik ve başarısızlık duygularına sahip olanlardan daha meraklı, araştıran ve güdülenmiş kişiler oldukları gözlenmektedir.

Çocuk, okulöncesi dönemde sadece birtakım olumlu içsel benlik kavramı geliştirmekle kalmaz aynı zamanda vücudunun ve duyu organlarının fonksiyonlarının da farkındadır. Vücudunu kontrol etmedeki giderek artan başarısıyla kendisinin daha çok farkında olur ve kendisini açıklayabilir. Çocuk okulöncesi eğitim kurumlarında, vücudunun çeşitli parçaları ve fonksiyonlarını düzenlenecek eğitim durumlarıyla daha etkili bir şekilde öğrenebilir.

Okulöncesi eğitim öğretmenin önemli görevlerinden birisi de ilk yaşlarından itibaren cinsiyet farklılıklarının farkında olan çocuğun, cinsel kimliğini oluşturmaya yardım etmektir. Cinsel kimlik, çocuğun biyolojik cinsiyeti hakkında duyu ve fikir geliştirmesi ile ilgilidir. Kadın ve erkeğin kültürel tanımlamalarını içeren cinsiyet rollerinin gelişiminden tamamen farklıdır. Zaten çocuklar cinsel kimlikleri hakkında karar verdiklerinde, kendilerinden beklenen davranışları ve cinsiyet rollerini kolayca öğrenebilirler. Ancak, kız ve erkek çocukların tümünün her türlü oyuncakla ve araçla oynaması için eşit olanaklar sağlanmalıdır; çocuğun cinsiyet rollerine uyum sağlamasından çok bir birey olarak kendine uyum sağlaması teşvik edilmeli; toplumda, birey olarak her iki cinsin de aynı türden işler yapabileceklerine ilişkin yaşantı kazandırılmalıdır.

Çocuğun benlik algısı ve duyguları büyük ölçüde öğretmenin kendine karşı olan davranışları tarafından biçimlenir. Öğretmeni tarafından çekici bulunan, davranışları ödüllendirilen çocukların benlik kavramları olumlu hale gelmekte ve kendilerini yeterli görmekteyler. Öğretmenlerin olumsuz duygular beslediği ya da ilgilenmediği çocuklar, olumsuz benlik kavramına sahip olmakta, ilerdeki öğrenmeleri ve yaşamı olumsuz bir şekilde etkilenmekte ve antisosyal davranışlar oluşturmaktadırlar.[5,6] Bu nedenle, öğretmenler, güzel ve çekici çocukları diğerlerinden ayırmadan tüm çocuklara adil olarak davranmaya ve olumlu benlik geliştirmelerine yardım etmeye özen göstermelidirler.

Çocukların, yaşla birlikte vücudun değiştiğini, anne ve öğretmenlerin de bir zamanlar bebek olduklarını anlamaları oldukça zordur. Büyüme, yaşama ve ölüm gibi kavramlar çok yavaş gelişir. Bu nedenle bu kavramlar okulöncesi eğitim kurumlarında çok basit ve somut yollarla (örneğin, öğretmenin kendi bebeklik, çocukluk, gençlik fotoğraflarını göstermesi vb.) kazandırılmaya çalışılmalıdır.

Hazırlanan öğrenme yaşantılarıyla çocuğun, benliğinin kendi vücudunun, duyu organlarının farkına varması sağlanırken, aynı zamanda bunlarla ilgili uygun dil ve bilişsel anlayışı da kazanması mümkün olmaktadır.

Okulöncesi dönemde çocuğun, vücudu ve duyu organlarının farkında olması ile ilgili olarak geliştirebileceği temel beceri ve kavramlar şunlardır:

1. Vücudun çeşitli kısımlarının isimlerini bilme
2. Vücudun fonksiyonlarını tanıyabilme ve yaşayan canlılarda ortak özellikleri anlayabilme (örneğin yiyeceğin alındığı, boşaltım yapıldığı vb.)
3. Tüm insanların ortak fiziksel özelliklere sahip olduğu ancak görünüşlerinin farklı olduğunu anlayabilme (örneğin, farklı saç rengi, göz rengi vb.)
4. Tüm insanların yapabileceği şeylerin sınırlılıklarını anlayabilme (örneğin, insanlar yürüyebilir, atlayabilir, uçamaz)
5. Bazı bakımlardan özürli insanlarla empati kurabilme (örneğin, fiziksel bakımdan özürli çocuklarla)
6. Vücudun doğumdan ölüme kadar fiziksel büyüme ve sürekli olarak değişme gösterdiğini anlayabilme.
7. Duyuları bilme; duyularını açıklayabilecek kelimeleri kazanabilme.
8. Yorgun, hasta vb. durumlarda vücudun sınırlılıklarını anlayabilme.

Kendinin farkında olmanın gelişimi, sadece vücudunun ve duyularının farkında olmanın gelişimi ile sınırlı değildir. Aynı zamanda, çocuğun duygularının farkında olmasını da kapsar.

Yıllardır Piaget'nin bulguları, okulöncesi çocukların ben merkezli olduğunu, bu nedenle de bir diğer kişi açısından düşünemediğini vurgulamıştır. Ancak, son yıllarda yapılan araştırmalar, üç ya da dört yaşındaki çocukların da diğer çocuklar ve yetişkinlere karşı empatik duygular ve anlayış gösterdiğini ortaya koymuştur. Çocuklara, öğretmenlerinin başı ağrıdığı ya da iyi olmadığı söylendiğinde daha sessiz kalmaya özen gösterdikleri gözlenmiştir.

Başarılı öğrenci için sağlıklı bir duygusal gelişim, yaşamsal bir öneme sahiptir. Çocuklara, duygularını keşfetme, açıklama ve paylaşmalarına yardım ederek hem kendilerini hem de başkalarını daha iyi anlamaları sağlanabilir.

Borke (1971), çocukların başkalarının duygularını anlayabildikleri ve onların görüşlerini paylaşabildiklerini bir başka deyişle, yüksek düzeyde empati kurabildiklerini gözlemiştir.[7]

Okulöncesi eğitim yıllarında gelişimine yardım edilmesi ve hızlandırılması gereken duygusal özellikler şunlardır:

1. Mutlulukları, üzüntüleri, kızgınlıkları, sevinçleri vb. duygularını tanımlayabilme, betimleyebilme ve hakkında konuşmayı kabul edebilme.[8]

2. Duygular ve sosyal davranışlar arasındaki ilişkileri farkedebilme (örneğin; çocuk, birisine vurmanın, karşısındakini kızdıracakını ve karşısındakinin de kendisine vurma olasılığını yükselteceğini bilmelidir).

3. Başkalarının ihtiyaçlarına ve duygularına karşı duyarlı olabilme.

Çocuğun duygusal özelliklerinin farkında olmasını sağlayıcı nitelikte öğretme fırsatları okulda her zaman meydana gelebilir. Duyarlı öğretmenler bu fırsatları, hem çocuğun kendini hem de diğerlerini anlamasında etkili bir şekilde kullanabilir. Sağlıklı duygusal gelişim, rahat, güvenli bir öğretim-öğrenme atmosferinde, öğretmenin, çocuğun sıkılmasına ve sinirlenmesine neden olmayan fırsatlar hazırlamasıyla oluşur.

3. Sosyal Becerilerin Gelişimi

Sosyalleşme, doğumdan itibaren başlayan bir süreçtir ve çocuklar, okulöncesi eğitim kurumuna gelinceye kadar birçok sosyal beceriyi ana-babalarından ve diğer yetişkinlerden öğrenirler. Ancak birçok çocuk, okula geldiğinden evde kabul gören birçok sosyal beceri ve davranışının, okulda kabul görmediğini ya da okulda farklı biçimlerde davranılması gerektiğini keşfeder. Çocuk sadece okulda sosyal kabul gören davranışları öğrenmekle kalmaz, aynı zamanda aile dışındaki yetişkinlerle ve kendi yaşlılarıyla etkili bir şekilde etkileşimde bulunma yollarını da öğrenir.

Okulöncesi eğitim kurumlarında yetişkin müdahalesi olmaksızın çocukların birarada özgürce oynama fırsatları olmalıdır. Böylece çocuklar, işbirliği yapmayı, karar vermeyi, kendilerini değerlendirmeyi ve grup etkileşimini takdir etmeyi öğrenirler. Akran grupları çocukların sosyal becerilerini besler ve kendilerini daha iyi anlamalarına yardım eder. Grup içinde ilişkiler, karşılıklı saygıya ve işbirliğine dayalıdır. Çocuklar benzer duyguları, problemleri ve yaşantıları paylaştığından birbirlerini daha iyi anlayabilirler.

Acaba çocuklar okulöncesi eğitim kurumlarında hangi tür sosyal becerilerini geliştirme ihtiyacıdadırlar. Bu sosyal becerileri Curtis üç grup altında toplamıştır:

1. Dostluk kurma: Sosyal etkileşimin temellerini anlamayı sağlayabilecek yakın ilişkiler kurma.
2. İşbirliği yapma ve gruptaki çatışmaları çözümlenme.
3. Empatik becerileri kazanma: Karşısındakine şefkatli olma, özen gösterme ve sevgi duyma [4]

3.1. Başkalarıyla Dostluk Kurabilme

Başkalarıyla işbirliği yapma ve çalışma yeteneği, üst düzeyde sosyalleşmiş toplumlar için en gerekli becerilerden birisidir. Çocukluğun bu özelliği, birçok öğrenmenin meydana geldiği akran gruplarında kazanabilmesi için yetişkinlerin yardımına ihtiyacı vardır.

Dostluk kurma becerileri, çocukların sosyal olarak kabul edilebilen ve kabul edilmeyen davranışları birbirinden ayırt etme ve kabul edilen davranışları göstermesini kapsar. Örneğin, sürekli olarak arkadaşlarından oyuncakları almaya çalışan çocuk, bu davranışının sonucunda arkadaşları tarafından yalnız bırakılacağını anlayabilir.

Başkalarıyla yakın ilişki ve dostluk kurma ile ilgili diğer önemli bir sosyal beceri de bir gruba ait olmadaki kurallarla ilgilidir. Örneğin, çocuk, herhangi bir zamanda, halihazırda bir etkinliğe başlamış olan bir gruba katılmak isteyebilir. Bu durumda çocuk, başkalarını rahatsız etmeyecek ve kendisini de kabul edecekleri bir biçimde etkinliği nasıl bölceğini iyi bilmelidir. Aksi takdirde grup tarafından kabul edilmeyecektir. Bu tür sosyal becerileri geliştirmede yetişkinlerin rolü ne olmalıdır? Elbette geride durup hiçbirşey yapmamak değildir. Çocukların özelliklerini tanıyarak problemi çözme gücünde olan çocukların kendi kendine çözmelerine olanak verilmeli, gruba kabul edilmek için yardıma ihtiyacı olan çocuklara gruptakilerin empati duyması sağlanmalıdır. Çocukların birbirlerini anlamalarını sağlama yollarından biri, gruptaki çocukların her birinin hoşlandıkları, hoşlanmadıkları ve isteklerini birbirlerine açıklamalarıdır. Ancak fiziksel ve dil gelişimindeki farklılıklar nedeniyle akran grupları tarafından kabul edilmeyen çocuklar öğretmenleri tarafından destek ve anlayış görmelidir. Hartup (1979) tarafından yapılan bir araştırmada, arkadaşları tarafından yalnız bırakılan çocukların kendilerinden daha küçük çocuklarla birebir oynamasının, daha sonra kendi yaşıt grubuna kabul edilmesini sağlayacak beceriler geliştirmesine yardım ettiğini göstermiştir. Bu durum öğretmenler tarafından, özellikle sosyal ve duygusal bakımdan olgunlaşmama nedeniyle arkadaşları tarafından gruba kabul edilmeyen çocukların sosyal becerilerini geliştirmede faydalı bir yol olarak kullanılabilir.

3.2. İşbirliği Yapabilme ve Çatışmaları Çözümleyebilme

Çocuk, özellikle grubun bir parçası olmayı öğrenir ve grup bağlılığı için gerekli davranışları gösterir. Grup içinde kabul edilme yollarını, başkalarıyla dostluk kurmayı öğrenen çocuk, grup içindeki diğer kişilerin davranışlarını etkileme becerisini kazanabilecektir. Bu

durum, çocukların kendilerinin ve başkalarının yaşamlarını anlamalarına yardım eder. Grup içindeki diğer çocukların davranışlarını etkileyebilmek için, çocuk başkalarını dinleme, görüşlerini sorma, karar verme sürecine diğerlerini katma gibi sosyal davranışları kazanmalıdır.

Sosyal bakımdan yeterli olan çocuk hem liderlik etmeyi hem de lideri izlemeyi kabul edecektir. Bu nedenle öğretmen, öğretme-öğrenme etkinlikleri düzenlerken her çocuğun zaman zaman lider, zaman zaman da lideri izleyen kişi olmasına dikkat etmelidir.

Çocukların diğerlerini etkileme çabaları, çoğunlukla grupta çatışmalara neden olabilir. Piaget, akran grupları içindeki çatışmaları, çocuğun "ben merkezli" düşünmesini en aza indirmek için gerekli faktörlerden birisi olarak görmektedir.

Öğretmen ya da yetişkinler çocukların işbirliği ve çatışmaları çözme becerilerini geliştirmelerine yardım etmek için aşağıdaki noktaları dikkate almalıdırlar;

a. Çocukların davranışları ile ilgili sınırlamaların, düzenlemelerin ve kuralların neden konduğunu anlamalarına yardım edilmelidir.

b. Çocuklara, çatışmaların nedenlerini tanımalarında yardım edilmelidir. Alternatif davranışlar ve onların sonuçlarının neler olabileceği gösterilmelidir. Örneğin; problem çözme durumlarında saldırgan ve şiddetli içeren davranışların olumsuz sonuçları ile birlikte paylaşma ve anlaşmanın üstünlükleri tartışılarak ortaya çıkarılabilir.

c. Çocuğun, işbirliği kavramının içerdiği öğeleri tam olarak anlamasına yardım edilmelidir. Örneğin, bir problemi çözmeye ya da bir işi tamamlamada iki ya da daha çok kişinin birlikte çalışmasının ne kadar yararlı olduğunu çocuk yaşamalıdır, görmelidir, gözlemelidir.

d. Çocuklar, başkalarına yardım etmeye, korumaya ve başkalarının yardımını da kabul etmeye teşvik edilmelidirler.

Sonuç olarak çocuklara, işbirliği, yardımlaşma ve paylaşmayı vurgulayan öğrenme ortamları sağlanmalıdır.

3.3. Başkalarına Şefkatli Olma, Özen Gösterme ve Sevgi Duyma

Empati duyma, özen gösterme, ilgilenme ve sevme sosyal becerilerin gelişimine katkıda bulunan özelliklerdir. Bu kavramlar soyuttur ve çocuklar tarafından anlaşılması güçtür. Ancak çocuklar bu kavramları, çevresinde diğer insanlara karşı cömert, hoşgörülü, şefkatli davranan yetişkinlerden kolayca öğrenebilmektedirler. Çünkü

onlar, yetişkinlere saygı duyarlar ve onları gözleyerek öğrenirler. Bu nedenle, çocukların çevresinde model olabilecek insanlara sevgi ve şefkat gösteren, hoşgörülü, kendisini karşısındakinin yerine koyarak duygularını paylaşabilen (empati) öğretmen ve yetişkinlerin bulunmasına ihtiyaç vardır. Ancak çocuğun bu modelleri sadece gözlemesi değil aynı zamanda çocukların birbirlerine şefkatli, cömert, sevgi dolu davranmaları için de öğrenme fırsatlarının yaratılması gerekir. Okulöncesi eğitim kurumunda bu özellikleri gösteren çocuklar pekiştirilmelidir. Şefkatli olmayı, özen göstermeyi ve sevgi duymayı kazandıran etkinlikler yoluyla çocuğun ahlak gelişimi de hızlandırılabilir.[9,10]

4. Kendi Kültürünün ve Diğer Kültürlerin Farkında Olma Becerisinin Gelişimi

Farklı alt kültürlere sahip bir toplumda yaşamaktayız. Ayrıca çocuk kitle iletişim araçlarıyla diğer kültürlerin de etkisi altında bulunmaktadır. Özellikle televizyon programlarının büyük çoğunluğunun Türkçe seslendirilmeleri nedeniyle, işlem öncesi dönemde bulunan çocuk kendi kültürü ve diğer kültürler arasındaki farkı da anlayamamaktadır. Piaget ve Weil (1951) altı yaşından önce çocukların kasaba, il, ülke gibi kavramlar arasındaki uzaysal ilişkileri anlayamadığını ortaya koymuştur. Ancak, Goodman (1952) etnik farklılıklara ilişkin ön yargıların okulöncesi eğitim yıllarından itibaren geliştiğini gözlemiştir.

Dünyadaki ilişkilerin daha sıkı olduğu ve dünyanın küçüldüğü bir çağda yaşayan çocukların kendi kültürel özelliklerini anlamasına yardım etmek gerekmektedir. Aynı zamanda diğer ülkelerin kültürel özelliklerinin farkına varması sağlanarak, kültürler arasındaki benzerlik ve farklılıkları da görebilmelidir. Böylece çocuğun hem kendi kültürel özelliklerini tanıyıp benimsemesi hem de başkalarının yaşayış biçimine saygı duyması sağlanabilecektir. Bu amaçla çeşitli kültürler ait giysiler, konutlar, müzikler, yemekler, bayramlar ve toplumsal yaşamı kapsayan eğitim durumları düzenlenmelidir.

Farklı kültürel özellikleri öğrenme, sadece değişik ülkelerin kültürel özelliklerini öğrenme ve saygı duyma değildir. Aynı zamanda, kendi toplumundaki çeşitli grupların yaşayış biçimindeki farklılıkları öğrenmeyi de kapsamaktadır. Örneğin her ailede anne, baba ve kardeşler aynı rollere sahip olmayabilir; her ailede ana-baba birarada olmayabilir; herkes benzer akrabalara sahip olmayabilir. Çocuk bütün bu farklılıkların farkında olup, başkalarının yaşama biçimine saygı duymayı öğrenmelidir.

Toplumun yaşayış biçimini öğrenme, toplumun yaşamasına katkıda bulunan iş ve meslekleri öğrenmeyi

de kapsamaktadır. Çocuklar düzenlenecek çeşitli öğretim-öğrenme etkinlikleriyle her mesleğin, toplumun ve bireylerin yaşamında nasıl vazgeçilmez bir öneme sahip olduğunu görebilir. Örneğin yerel postacı, çöpçü, sütçü, polis vb. yerlere ve yakındaki dükkanlara ziyaretler çocukların çeşitli meslekler hakkında bilgi edinmelerine yardımcı olur. Televizyon nedeniyle çocuklar bombardımana tutulmakta ve birçok meslekleri tanımaktadırlar. Örneğin; doktor, hemşire, pilot vb. Ancak onları anlayabilmeleri sınırlı kalmaktadır. Öğretmen okula gelebilecek kişileri davet ederek çocukların çeşitli meslekleri daha iyi tanımalarını sağlayabilir. Ayrıca, çocuklar köy-kasaba ve şehirde yaşayanların yaşama biçimindeki farklılıkları da somut yaşantılar yoluyla öğrenmelidirler.

Okulöncesi eğitim döneminin sonunda çocuklar, sağlanan eğitim durumlarıyla, sadece ailesinin ve toplumun bir üyesi olarak değil, aynı zamanda daha geniş bir dünyanın parçası olarak yaşamıyla ilgili kavramları kazanmaya başlamalıdır.

5. İletişim Becerilerinin Gelişimi

İnsan düşünce, duygu ve fikirlerini başkalarıyla hem konuşma dili yoluyla hem de müzik, hareket, drama ve resim yoluyla paylaşma yeteneğine sahiptir. Bu nedenle, okulöncesi eğitim kurumlarında da çocuğun bu yollarla iletişim becerilerinin gelişimine yardım edilmelidir.

5.1. Dil Becerileri Yoluyla İletişimin Gelişimi

Dil sadece bir iletişim aracı değil aynı zamanda bir düşünme aracıdır. Okulöncesi eğitim dönemindeki çocukların konuşmalarında bazı ses ve dilbilgisi hataları bulunabilir, fikirlerini açıklamada yanlışlık yapabilirler, ancak bu dönemdeki çocukların konuşmaları büyük bir hızla gelişir. Dilin gelişimi büyük ölçüde, çocukların hem konuşma hem de dinleme alıştırmaları yapmalarına bağlıdır. Okulöncesi dönemde çocukların doğru bir dil yapısına sahip olmalarında, düşünme yollarının farkına varmalarında ve kendi yaşantılarını yorumlamalarında, iyi yetişkin modellerle etkileşimde bulunmaları vazgeçilmez bir öneme sahiptir.

Her çocuk, farklı dil becerileri ve yaşantılarıyla okula gelmektedir. Bazı çocuklar uygun dil becerilerine sahip olmakla birlikte, kendilerine olan güvensizlikleri nedeniyle, dil yetersizlikleri varmış gibi algılanabilirler. Wells (1981), Tizard ve Hughes (1984)'in yaptıkları çalışmalarda, çocukların evde, okul ortamından daha çok ve daha etkili konuştukları ortaya konmuştur. [11,12,13] Ayrıca, Bruner (1980)'de çocuğun, kendi akran grubunda

etkili bir öğretmen olduğunu, karmaşık problemleri yetişkinden daha tatminkâr bir şekilde açıkladığını gözlemiştir.[14]

Bu durumda, öğretmen, okulda çocukların dili kullanma ve düşüncelerini açıklama yeteneklerini geliştirmek ve akıcılığını teşvik etmek için çocuklara yardım etmelidir. Bu amaçla şu noktalara dikkat etmelidir. Belki de dil gelişimini teşvik etmede en önemli faktör sınıf atmosferidir. Rahat, yaşantıların paylaşılmasını vurgulayan bir ortamda, çocuk konuşmaları başlatabilecek ve katılabilecektir. Her şeyi yönlendiren, müdahale eden bir öğretmen çocukların kendilerini ifade etmelerini engelleyebilir.

Çocukların dil becerilerinin gelişiminde a) çocukları dinleme, b) çocuklara hakkında konuşmaları için bazı materyaller verme, c) ikili ya da daha büyük gruplarda kendileri ile ilgili konuşmayı teşvik etme, d) başkalarını dinlemeleri için fırsatlar sağlama ve e) açıklamaları anlamalarına yardım etme önemli etkinliklerden bazılarıdır.

5.2. Müzik, Hareket ve Dans Yoluyla İletişim Becerilerinin Gelişimi

Dil gelişiminden çok önce, çocukların duygularını, isteklerini vücut ve yüz hareketleri (jest ve mimikler) yoluyla açıklayarak sözel olmayan iletişim kurmaktadır. Çocuklar okulöncesi eğitim kurumuna geldiğinde, dili yetişkine yakın bir şekilde öğrenebilirler, ancak buna rağmen iletişimin büyük bir bölümü sözel değildir. Bu yaşlarda, duyguların açıklanması sözel tepkilerden çok, motor tepkilerle olur.

Gerçekte, aile gibi yakın ilişkilerde bulunan bir grup insan, birbirlerinin sözel olmayan iletişim formlarını anlamaya ihtiyaç duyar. İnsanlar jest ve mimikleriyle sadece duygularını değil, fikirlerini ve isteklerini de açıklarlar. Aile içinde olduğu kadar, çocuklar, okulda etkileşimde bulunduğu akranları ve yetişkinlerle sözel olmayan davranışlarına da anlam vermeyi, iletişim kurmayı öğrenmek zorundadırlar. Çocuğun başkalarının duygu ve düşüncelerini anlayabilmesi için jest ve mimiklerinin ne anlama geldiğini bilmesi gerekir. Bu amaçla okulöncesi eğitim kurumlarında sağlanan öğrenme fırsatları, çocuklara, hangi davranışların hangi anlama geldiğini kazandırmalıdır.

Okulöncesi eğitim kurumunda çocuğun yüz ve vücut hareketlerini anlamlandırarak başkalarının duygu ve düşüncelerini anlaması için öğretme-öğrenme ortamları hazırlamanın gerektiği kadar, çocuğun kendini açıklaması için de fırsatlar yaratılmalıdır.

Geleneksel olarak, eğitim programında duygu ve fikirlerin hareketlerle açıklanmasından söz edildiğinde akla ilk müzik gelmektedir. Müzik ve hareket yoluyla çocuğun kendini açıklaması, ona zevk verdiği gibi duygusal bakımdan rahatlaması için de fırsatlar yaratmaktadır. Müzikle hareket etme, çocuğun başka bir yolla kazanamayacağı, tatmin edici duygusal yaşantılar kazanmasına ve vücudunun tümünü kullanmasına olanak vermektedir. Ayrıca müzik, farklı kültürlerden gelen çocuklar için ideal bir ortak iletişim aracı olabilir. Okulöncesi eğitim dönemindeki çocuklar farklı ülkelerin halk danslarını ve müziklerini öğrenmek için henüz yeterli olgunlukta olmamakla birlikte, çeşitli türdeki müziği ve dansı hissetmek için yeterlidirler.

Çocuklar, sadece müzik dinlemeye değil, aynı zamanda, kendi ses ve ritim özelliklerini keşfederek kendi müziklerini yapmaya da teşvik edilmelidirler. Ayrıca, müzik ve hareketle yakından ilişkili olan drama, dramatik oyun, okulöncesi eğitim programında temel etkinliklerden biri olarak iletişim becerilerinin geliştirilmesinde işe koşulmalıdır.

Çocuklar müzik, hareket, drama yoluyla duygularını, düşüncelerini ve isteklerini diğerleriyle paylaşabilirler, iletişim kurabilirler. Öğretmenin rolü ise, çocukların kendilerini açıklamalarında güven ve beceri kazanmalarına yardım edecek etkili yaşantıları sağlamaktır.

5.3. Sanat Yoluyla İletişim Becerilerinin Gelişimi

Çocuklar çok küçük yaşlardan itibaren kağıdı karalamaktan büyük zevk alırlar. Bu çağda çocuklar herhangi bir şeyi temsil etmeye çalışmazlar, sadece bu davranışlarından ve çevrelerindeki etkilerden zevk aldıkları için devam ettirirler. Lowenfeld ve Brittain (1975) tarafından bu döneme "karalama dönemi" adı verilmektedir. İlk temsil özelliği taşıyan resimler, dört yaş civarında gözlenmektedir. Ancak, çevresinde zengin pastel, boya, kalem vb. materyaller bulunan çocuklar bu döneme daha erken girebilirler. Lowenfeld bu dönemi "şema öncesi dönemi" olarak adlandırmıştır. Genel olarak yedi yaşına kadar sürmektedir. Piaget'in "işlem öncesi dönemi" ile aynı zamana rastlamaktadır. [15] Çocuklar, sembolik temsili geliştirmeden önce, yetişkinlerin, çocuğa bazı şeyleri nasıl çizeceğini öğretmeye çalışması, çocuğu kızdıracak ve bıktırıcaktır. Ancak çocuk kendi istediğini gerçekleştirebildiği zaman, bu etkinlikte daha uzun zaman harcayacak; aynı konuyla ilgili başkalarına anlamlı gelme- se bile kendisi için pek çok şey ifade eden resimler çizecektir. Çocuk "şema öncesi dönemde" resimleri hakkında konuşmaya isteklidir ve duygularının, düşüncelerinin temsilcisi olan resimler yaptığının farkın-

dadır. Çevresindeki dünyayı sembolik olarak temsil etme yeteneği, çocuğun düşünmesinde büyük bir adım, çok temel ve önemli bir beceridir.

Çocukların, kil, çamur, plastrin gibi üç boyutlu materyalleri kullanmaları da değişik gelişim aşamalarını izler. Önce sadece materyale dokunmaktan, sıkıştırmaktan başlayarak daha sonra şekil vermeye geçer.

Sanat yoluyla iletişim, çocukların yeni fikirlerini ve hissettiklerini açıklamalarını sağladığı gibi, öğretmenin çocuğu, en iyi tanıma yollarından birisidir. Duyusal bakımdan baskı altında olan çocuklar için sanatın iyileştirici özelliği çok önceden kabul edilmiştir. Çocuk, çizerek, boyayarak ya da yoğurma materyalleriyle etkinlikte bulunarak bazı baskılarını da hafifletmektedir.

Çocukların duyu ve düşüncelerini açıklamalarını sağlamak için şu etkinlikler sunulabilir;

1. Pastel boyalarla, tebeşirle, tükenmez kalemle, kurşun kalemle çizme, resim yapma.
2. Fırçayla, parmaklarla ya da ayaklarla boyama.
3. Kil, çamur, seramik, plastrin vb'ne şekil verme.
4. Yapraklar, deniz kabukları, taşlar vb. kullanarak kolaj çalışması yapma.

Bu etkinlikler yoluyla çocuk başkalarıyla iletişim kurabilir, daha çok kendine güvenebilir ve yaratıcılığı da geliştirebilir.

Bütün bu etkinliklerde öğretmenin yaşamsal bir rolü vardır. Çocuklar yetişkin baskısı ve müdahalelerinden uzak olmalıdır. Ancak, isterse, çalışmalarını öğretmenleriyle paylaşabilirler. Öğretmenler sık sık teknik bilgiler vermek için çocukların çalışmasına karışmamalıdır. Sanat yoluyla etkili bir iletişim, ancak rahat, güvenli bir ortamda oluşur. Bunun için öğretmenin çocukların ihtiyaçlarının farkında olması ve onlara karşı duyarlı olması gerekir.

6. Algısal ve Devimsel Becerilerin Gelişimi

Son yıllarda bazı okulöncesi eğitim kurumlarının, çocukların devimsel ve fiziksel gelişmelerinden çok bilişsel gelişmelerine önem verdiği görülmektedir. Bunun nedeni de çocukların motor becerilerini geliştirmek için yeteri kadar zamana sahip oldukları ve ekzersiz yaptıkları gösterilmektedir. Acaba çocukların yeteri kadar zamana sahip olmaları her zaman devimsel becerilerini geliştirir mi? Sürekli televizyonun karşısında oturan ya da apartman dairesinde davranışları sınırlanan çocukların hareket gelişimleri kendiliğinden oluşur mu?

Gallahue (1982), çocuğun devimsel yeteneklerinin geliştirilmesinde düzenli sistemli nitelikli öğretme-

öğrenme ortamlarına ihtiyaç duyulduğunu ve çocuğun ekzersizlerine rehberlik edilmesi gerektiğini vurgulamaktadır.[15]

Devimsel hareketler, kaba devimsel hareketler ve ince devimsel hareketler olmak üzere iki grupta toplanmaktadır. Kaba devimsel hareketler, yürüme, koşma gibi vücudun büyük kaslarının çalışmasını kapsayan hareketlerdir. İnce devimsel hareketler ise kesme, yazma vb. gibi vücudun küçük kaslarının koordinasyonunu gerektiren hareketlerdir. O halde okulöncesi eğitim yıllarında çocukların temel devimsel becerileri nasıl geliştirilmelidir.

6.1. Büyük Kasların Kullanımıyla İlgili Beceriler

Yürüme: Çocuğun yürümesi genellikle 3 ya da 4 yaşına kadar yetkinleşir. Çocuk geriye doğru, yanlara doğru, ve bir çizgi üzerinde yürüyebilir. Bu amaçla parmak uçlarında ve çizgi boyunca yürüme alıştırmaları yaptırılabilir gibi oynadığı oyunlar için de bunu kendiliğinden yapma fırsatları da yaratılabilir.

Tırmanma: Tırmanma, yürümenin gelişimiyle ilişkilidir. Kendi başına ayakta durmadan önce, çocuk yukarı doğru tırmanmaya kalkışırsa da merdivenlerden inme davranışı 4 hatta 5 yaşlarına kadar mükemmel hale gelemez. Okulöncesi eğitim kurumlarında tırmanma aletleri bu becerinin geliştirilmesi için faydalı araçlardır.

Koşma: İyi bir koşma becerisi kazanma, çocuğun fiziksel etkinliklere katılmasını ve akranları tarafından daha kolay kabul edilmesini sağlamaktadır.

Atlama: Yüksek ve uzun atlama da okulöncesi eğitim yıllarında kazandırılması gereken temel becerilerdir. Bir çizgi boyunca yapılacak atlamalar ya da konulacak blokların üstünden atlamalar çocuklara hem zevk vereceği gibi hem de bu beceriyi kazandıracaktır.

Ayrıca tek ayağı üstünde sıçrama, sıçrayarak yürüme, gallop koşusu (dörtmala koşma) vb. beceriler de okulöncesi yıllarında kazandırılması gereken büyük kasların kullanımıyla ilgili becerilerdir.

Yukarıdaki hareketlerin yapılması büyük ölçüde çocuğun dengesinin gelişimine bağlıdır. Denge iki türdür. Bunlar vücudun dururken dengeli olması ve hareket halinde iken dengeli olmasıdır. Vücut tam olarak dengeye, diğer devimsel becerilerde olduğu gibi ilkökul yıllarına kadar ulaşamaz.

Okulöncesi eğitim yıllarında ekzersizlerinin yapılması gerekli diğer kaba devimsel beceriler de, atma, yakalama, havada olan bir şeye vurma, hareket eden bir şeye vurma, bir şeye vurarak zıplattırma.

6.2. Küçük Kasların Kullanımıyla İlgili Beceriler

Bu beceriler, genellikle el-göz koordinasyonunun gelişimini gerektiren becerilerdir. Bu becerilerin gelişimini hızlandırmak için, çocuğun şu etkinlikleri yapması için olanaklar hazırlanmalıdır: Özellikle düğme ve fermuarları kullanarak giyinme-soyunma; dişlerini temizleme; çatal-bıçak kullanarak beslenme; küçük blokları, parçaları birleştirme; marangozluk ve yemek pişirme için araçları kullanma, masa hazırlama; kalem, tükenmez kalem, fırça vb. kullanma; makas kullanma, küçük hayvanları incitmeden tutma; dikey, yatay çizgiler, daire, kare, üçgen vb. şekilleri çizme ve kopye etme; suyu bir kaba doldurma, boşaltma; iğneye iplik geçirme ve dikme.

Yukarıdaki etkinlikler çocukların zevk alarak yapmasını sağlayacak biçimde düzenlendiği takdirde, çocuk, sebat gösterecek ve belirlenen davranışları kazanabilecektir.

6.3. Algısal-Devimsel Becerilerin Gelişimi

Genel olarak algısal gelişimin, çocuğun bilişsel gelişiminde önemli rol oynadığı ve okulöncesi ve ilkokul yıllarında büyük bir gelişme gösterdiği konusunda bir görüş birliği vardır. Aynı zamanda çocuğun hareket gelişiminin algısal gelişimine algısal gelişimin de devimsel gelişime yardım ettiği de bir gerçektir.

Algı, bireyin, kendi dışında meydana gelen şeylerin anında farkında olmasını sağlayan bir süreçtir. [17] Bu da değişik duyu organları yoluyla dış dünyadan alınan bilgilerle sağlanabilir. Bu nedenle, okulöncesi eğitim kurumlarında, çocukların görme, işitme, dokunma, koku alma, tat alma gibi duyu organlarını kullanmalarını gerektiren ve hassasiyetlerini artırmayı sağlayan önemli yaşantıların düzenlenmesine ve kazandırılmasına ihtiyaç vardır.

7. Analitik (Çözümleyici) Düşünme ve Problem Çözme Becerilerinin Gelişimi

Çocuklar harika düşünürlerdir ve düşünmekten de zevk alırlar. Bu dönemdeki çocukların bilişsel gelişimi, Piaget'ye göre işlem öncesi dönemde olmakla birlikte öğrenmek için yüksek düzeyde güdülenmiş ve araştırmacıdır. Çocuğun düşünmesi algılarıyla sınırlıdır, sadece gördüğü şeye inanır ve objelerin de baskın olan görüntüsünde odaklaşır. Bir noktada odaklaşması, objenin değişik yönlerini gözlemesini engeller. Bu durum çocuğun sadece fiziksel bilgi kazanmasına neden olur. Ancak fiziksel bilgi de mantıklı düşünmenin gelişimi için ön koşuldur.[18]

Çocuğun bu dönemde mantıklı olarak düşünmemesi demek, yetersiz düşünür olduğunu göstermez. Aksine,

mantıksal düşünmenin temellerini atan etkinlikleri yapmaktadır. Yani keşfetmekte, araştırmakta soru sormakta karşılaştırma yapmakta ve zıtlıkları bulmaktadır. Çocukların bir durumu analiz edebilen ve problem çözebilen mantıklı düşünürler haline gelebilmesi için çocukların problem kavramını anlaması gerekir. Problem, meydana gelen sonucun, beklenen sonuçtan yetersiz olması şeklinde tanımlanabilir. Çocuğun bir durumun problem olduğunu anlayabilmesi için beklenen durumun ne olduğunu yaşayarak kazanması gerekir. Örneğin, çocuğun bir sulu boyanın gereğinden fazla sulu olduğunu söyleyebilmesi için daha önce normal sulandırılmış bir sulu boya ile çalışması gerekir. Çocuk ancak böyle bir yaşantı kazanmışsa problemi tanıyabilir ve nedenlerini analiz edebilir. Eğer böyle bir yaşantı kazanmamışsa problemin farkında olmaz.

Problem çözme, merak etme ve araştırmacı olmayı içerir. Bu nedenle çocuklar, doğal problem çözücüdürler. Öğretmenlerin yapması gereken şey ise uygun eğitim yaşantıları düzenleyerek, çocukların bu özelliklerini zenginleştirmektir.

Çocukların mantıklı düşünürler haline gelmeleri için gerekli olan bilişsel beceriler nelerdir?

7.1. Gözlem Becerileri

Okulöncesi eğitimin öncüleri, çocukların gözlem becerilerine çok önem vermişlerdir. Ancak sadece bazı şeyleri gözleme olanağı vermek değil, aynı zamanda gözlemin nasıl yapılacağını öğretmek de gereklidir. Bu konuda öğretmen model olarak, herhangi bir duruma, olaya, nesneye nasıl bakmaları, gözlem sırasında nelere daha çok dikkat etmeleri gerektiği konusunda çocuklara rehberlik etmelidir.

Çocukların diğer bilişsel becerilerinin, psiko-sosyal davranışlarının ve devimsel becerilerinin gelişimi büyük ölçüde gözlem becerilerinin gelişimine dayalıdır. Çocukların başlangıçtaki gözlemleri, objelerin, olayların bir yönünde odaklaşmakta ve bu bakımdan sınıflama eğilimindedirler. Daha sonra ise objelerin, olayların çok çeşitli yönleri ve daha karmaşık özelliklerini de gözleyebilmekte ve gruplamaktadırlar. Bu nedenle çocuklara, yetişkinlerin, diğer çocukların, çevresindeki değişik objelerin özelliklerini gözlemesi, betimlemesi için araştırma olanakları hazırlanmalıdır. Çözüm sonuçlarını kullanarak biçimlerine, büyüklüklerine, fonksiyonlarına, kokularına, seslerine, yumuşaklıklarına vb. göre sınıflamaları, benzerlikleri, farklılıkları bulmaları sağlanabilir. İleride araştıran, keşfeden bireyler yetiştirmenin temelleri, çocuklarda gözlem becerilerini geliştirerek atılabilir.

7.2. Sıralama Becerileri

Sıralama, objeleri belli bir yönü bakımından mantıksal bir sıraya dizmeyi kapsamaktadır. Yani, objeleri belli bir özelliği bakımından birbiriyle karşılaştırıp uygun yere yerleştirmektir. Öğretmenin buradaki görevi, çocuklara bu tür karşılaştırmalar yapacağı fırsatlar vermektir. Çocuklar sıralama becerisini kazanırken aynı zamanda uygun sözcükleri kullanmayı da öğrenirler (örneğin, uzun, daha uzun, büyük, daha büyük; ekşi, tatlı; açık sarı, koyu sarı; pürüzlü, pürüzsüz vb). Ayrıca, sadece bir tek özellik bakımından objeleri dizmek değil, aynı zamanda, ilişkili objeleri birbiriyle eşleştirerek de sıralayabilirler (örneğin, tencereleri büyüklük sırasına koyarken büyüklüklerine uygun kapaklarını da bulabilirler).

7.3. Sayı Becerileri

Son yıllarda çocukların sayı kavramını nasıl kazandığı konusunda önemli tartışmalar olmakla birlikte, çocukların sayının anlamını kazanmadan önce sayma, eşleme, gruplama, karşılaştırmayla ilgili yaşantıları kazanmalarının gerektiği konusunda bir görüş birliği vardır. Piaget'ye göre, çocuğun herhangi bir matematiksel işlemi anlayabilmesi için, önce bire-bir eşleme yapması ve sayı korunumunu kazanması gerekir. Okulöncesi dönemdeki çocuklar sayı korunumunu kazanamamış olmakla birlikte iki tür objeyi bire-bir eşleyerek sayabilirler.

Okulöncesi dönemdeki çocuklar, önce sadece yetişkinleri taklit ederek sayı sayabilirler, ancak çocuğun bire-bir eşleme yapması için fırsatlar hazırlayarak sayı kavramasına yardım edilmelidir (Örneğin masadaki her tabağın yanına bir kaşık koymasını ve saymasını sağlamak vb.). Ayrıca daha sonra, az, çok, daha çok gibi miktarları karşılaştırmasını sağlayacak fırsatlar yaratmak da sayı kavramını geliştirme bakımından önemlidir.

7.4. Uzay Becerileri

Okulöncesi eğitim döneminde uzay kavramı çok az gelişmiştir. Uzay kavramı, objelerin uzayda (mekanda) ne kadar birbirine yakın ne kadar ayrı, ne kadar uzak olduğu ile ilişkilidir ve çocuğun uzayı anlamasının temellerini teşkil etmektedir. Çocuklar; uzayı aktif olarak keşfederler ve bu arada da uygun sözcükleri kullanmayı öğrenirler. Çocukların uzay kavramını geliştirmelerine nasıl yardım edilebilir? Çocuklara, birbirine takılan, çıkartılan materyaller, oyuncaklar, eşyalar verilerek, birbirine uyanları biraraya getirmesi, takması, çıkarması sağlanarak yardım edilebilir. Bu etkinlikler aynı zamanda çocuğun küçük kas gelişimine de yardım edebilir.

Ayrıca çocukların objeleri değişik yönlerden gözlemesi ve yerlerini belirlemesi sağlanarak gözlem ve

uzay becerilerinin gelişimine katkıda bulunmak mümkündür. Bunlardan başka öğretmen çocuğun uzayla ilişkili sözcükleri anlamlı olarak kullanmasını sağlayacak öğretme-öğrenme etkinlikleri de düzenleyebilir. (Örneğin orada, altında, üstünde, arasında, yanında, gerisinde vb. sözcükleri kullanabileceği etkinlikler).

7.5. Zamanın Farkında Olma Becerisi

Bir zamanda meydana gelen olayların sırasını hatırlama olayları uygun sıraya koyma becerisini kapsar. 4 yaşına gelen bir çok çocuk henüz sürekliliği anlayamazlar. Yani bir olayın şimdiden önce meydana geldiğini ve şimdiden sonra da devam edeceğini anlamakta güçlük çekebilirler. Bu nedenle öğretmenler, çocukların zamanla ilgili yanıtlarını olağan karşılamalıdır. Zamanın farkında olma becerisinin gelişimine yardım edebilmek için, çocuğun geçmişte, şimdi ve gelecekte meydana gelmiş ve gelecek olayları betimlemesi teşvik edilebilir. Yaşamındaki önemli olayları açıklaması sağlanabilir. Mevsimsel değişimler tartışılabilir. Verilen belirli bir zaman içinde bir başka etkinliğe geçileceği uyarılabilir. Bu ve benzeri etkinliklerle çocukların zamanla ilgili sözcükleri anlamına uygun şekilde kullanmalarına yardım edilebilir.

7.6. Basit Neden-Sonuç İlişkilerini Anlama

Neden ve sonuç ilişkilerini anlama, ayırıştırıcı düşünme ve problem çözme becerileriyle yakından ilişkilidir. Çocuklar herhangi bir şeyin nasıl çalıştığını, neden böyle çalıştığını; herhangi bir olayın nasıl meydana geldiğini, niçin meydana geldiğini öğrenmek isterler. Bilimsel davranışların bir çoğunu kazandırmak için okulöncesi eğitim çocuğunun yüksek güdülenmişlik düzeyi ve merakı etkili bir şekilde işe koşulmalıdır. Çocukların basit neden-sonuç ilişkilerini anlamasına yardım etme, kendi kendine soru sormasını bilen, araştıran, sorularını kendi kendine cevaplayabilen bireyler olarak yetişmelerini sağlayacaktır.

Sonuç olarak, düzenlenecek çeşitli eğitim durumlarıyla çocukların analitik düşünme ve problem çözme becerilerinin gelişimi hızlandırılabilir. Bu amaçla düzenlenecek öğretme-öğrenme ortamında

1. Çocuğun merak duygusu geliştirilmelidir,
2. Çocuğun gerçek problemlerle karşılaşması ve problemi çözme alıştırmaları yapması sağlanmalıdır.
3. Çocuğun yaptığı etkinliklerden zevk alması sağlanmalıdır. [19,20]

8. Yaratıcılık ve Estetik Becerilerin Gelişimi

İçinde bulunulan teknoloji çağı, problemlere yeni bir bakış açısıyla bakabilen yaratıcı ve aynı zamanda çevresindeki güzelliklere karşı duyarlı, onların farkında olan bireylere gereksinim duymaktadır.

Okulda çocukların yaratıcılık ve estetik özelliklerinin gelişimine yardım edebilmek için, çok değişik fikirleri kabul eden, değişik buluşları özendirilen ve çevresindeki dünyanın güzelliklerini görüp takdir edebilen öğretmenlere ihtiyaç vardır. O halde öğretmen yaratıcı ve estetik özellikleriyle çocuklara olumlu model olmalıdır.

Çocuklarda yaratıcılık ve estetik özelliklerin geliştirilmesinde, başkaları tarafından oluşturulan eserler hakkında konuşma, tartışma, onları anlamasını sağlama gibi davranışlar önemli bir rol oynamaktadır. Ancak estetik özelliklerin farkında olma, sadece çevresindeki güzelliklere pasif olarak tepkide bulunmayı değil, aynı zamanda kendisi ve çevresini güzelleştirmeye öncülük etmeyi de kapsamaktadır.

Çocuğun yaratıcılık ve estetik özelliklerinin geliştirilmesinde, sanat çalışmaları (kalemlerle, boyalarla, yoğurma maddeleriyle, artık materyallerle ve küçük bloklarla vb. çocuğun özgürce yapacağı çalışmalar), müzik çalışmaları (müzik dinleme, sesleri keşfetme, ritim tutma, şarkı söyleme, müzik aleti kullanma, çeşitli sesler oluşturma vb. etkinlikler), yaratıcı dans, hareket, dramatik oyun gibi etkinlikler, şiir ve tekerleme dinleme, söyleme, oluşturma gibi etkinlikler yaşamsal bir öneme sahiptir. Bu etkinliklerin, çocuğun yaratıcılık ve estetik özelliklerini geliştirebilmesi için temel koşul ise, çocuğun, öğretme-öğrenme ortamında kendisini rahat, özgür hissetmesi ve yaptığı etkinlikten zevk almasıdır.

Sonuç olarak, yukarıda yedi alan halinde sunulan yeterliklerin (özelliklerin), okulöncesi eğitim döneminde hazırlanacak eğitim programlarıyla sağlıklı bir şekilde kazandırılması, ileride kendini yeterlikleri ve yetersizlikleriyle tanıyan ve kabul eden, başkalarıyla etkili iletişim ve dostluklar kurabilen, merak eden, araştıran, bulan, yaratıcı ve güzelliklerin farkında olabilen; kısacası kendisiyle ve çevresindeki dünyayla barışık olarak yaşayan mutlu yetişkinlerin temellerini oluşturacaktır.

Kaynakça

- [1] Dye, J. (1984). Early Education Matters, *Educational Research*, 26, 2: 95-105.
- [2] Vygotsky, L.S. (1986). *Thought and Language*. Cambridge, MA. MIT Press: 55-86.
- [3] Gage, W. L. and D.C. Berliner (1988). *Educational Psychology*. Rosten. Houghton Mifflin Company: 124-130.
- [4] Dion, K. and E. Berschied (1974). Physical Attractiveness and Peer Perception. *Sociometry*. 37: 1-12
- [5] Curtis, A.M. (1991): *A Curriculum for the Preschool Child: Learning to Learn*. Windsor. Nfer-Nelson: 1-3, 32-100
- [6] Bloom, B.S. (1976). *Human Characteristics and School Learning*, New York. McGraw Hill Inc: 1-9
- [7] Borke, H. (1971). Interpersonal Development of Young Children: Egocentrism or Empathy? *Developmental Psychology*. 5, 2: 263-269.
- [8] Shields, M. (1985). The Development of the Young Child's Representation of Emotion. Unpublished paper.
- [9] Damon, W. (1977). *The Social World of the Child* San Francisco. Jossey Bass: 5-10
- [10] Chandler, M. and M. Boyes (1982). Social Cognitive Development. (Ed.) Wolman, B. B. ve G. Stricker, *Handbook of Developmental Psychology*. Englewood Cliffs, N.S. Prentice Hall. 110-130
- [11] Wells, C.G. (1981). *Learning Through Interaction*. Cambridge. Cambridge University Press: 18-56.
- [12] _____ (1984). *Language Development in the Pre-School Years*. Cambridge: Cambridge University Press: 1-16
- [13] Tizard, B. and M. Hughes (1984). *Young Children Learning*. London. Fontana Open Books: 1-20
- [14] Bruner, J.S. (1980). *Under Five in Britain* London: Grant McIntyre: 30-40
- [15] Lowenfeld, V. and W. Brittain (1975). *Creative and Mental Growth*. New York. MacMillan: 15-43
- [16] Gallahue, D.C. (1982). *Understanding Motor Development in Children*, New York. John Wiley and Sons: 13-40
- [17] Bower, T.G.R. (1977). *The Perceptual World of the Child* Cambridge, Mass. Harvard University Press: 1-14
- [18] McNally, D.W. (1974). *Piaget, Education and Teaching*. Sussex, New Educational Press Ltd: 19-32
- [19] Landreth, C. (1972). *Preschool Learning and Teaching*. New York. Harper and Row: 34-154
- [20] Wood, D. (1988). *How Children Think and Learn* Oxford. Basic Blackwell: 86-139, 211-227.